

Рўзиев Алишер Иброимович
Тошкент давлат иқтисодий университетининг
“Иқтисодий статистика” кафедраси доценти
alisherruziev1986@mail.ru

УДК: 339. 9; 311

РЕСПУБЛИКА ИҚТИСОДИЁТИДА ХИЗМАТЛАР СОҲАСИНИНГ ҲОЛАТИ ВА РИВОЖЛАНИШИНИ СТАТИСТИК ТАҲЛИЛИ

Аннотатсия: Мақолада Ўзбекистон иқтисодиётида хизмат кўрсатиш соҳасининг тутган ўрни, унинг ҳолати ва ривожланиши статистик нуқтаи назардан таҳлил қилинган. Шунингдек, иқтисодиётни модернизация ва диверсификация қилиш шароитида хизматлар соҳасида юз бераётган таркибий ўзгаришлар баён қилинган. Хизмат соҳасини ривожлантириш борасида таклифлар билдирилган ва хулосалар қилинган.

Таянч сўзлар: Хизматлар соҳаси, хизмат турлари, ўсиш суръати, ЯИМ, ЯҲМ, ҳудудлар, SWOT таҳлил, кичик тадбиркорлик, қўшилган қиймат, инновация, таркибий силжишлар.

Аннотация: В статье анализируется роль сферы услуг в экономике Узбекистана, ее состояние и развитие со статистической точки зрения. Также описаны структурные изменения, происходящие в сфере услуг в условиях модернизации и диверсификации экономики. Сделаны предложения и выводы по развитию сферы услуг.

Ключевые слова: Сфера услуг, виды услуг, темпы роста, ВВП, ВРП, регионы, SWOT-анализ, малый бизнес, добавленная стоимость, инновации, структурные сдвиги.

Annotatsion: The article analyzes the role of the service sector in the economy of Uzbekistan, its status and development from a statistical point of view. Also, the structural changes taking place in the service sector in the context of modernization and diversification of the economy are described. Proposals and conclusions were made regarding the development of the service sector.

Keywords: Service sector, types of services, growth rate, GDP, GRP, regions, SWOT analysis, small business, added value, innovation, structural shifts.

Кириш

Мамлакатимиз иқтисодий салоҳиятини юксалтиришда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаларини ривожлантириш муҳим йўналишлардан бири ҳисобланади. Чунки, ҳозирги давр иқтисодиётида таркибий ўзгаришларнинг содир бўлиши бу соҳани ривожлантириш орқали аҳолини иш билан банд қилиш даражасини кенгайтиришга имконият яратади.

Ривожланган давлатларда бу секторнинг иқтисодиётда банд бўлганлардаги ҳиссаси 75-80 фоизни, ялпи ички маҳсулот (ЯИМ)даги улуши эса 60-70 фоизни ташкил этмоқда¹. Республикамизда бу кўрсаткичлар мос равишда 2022 йилда 52,2 ва 38,3 фоизга тенг бўлганлиги ҳали бу соҳада фойдаланилмаган имкониятлар мавжудлигидан далолат беради².

¹ Манба: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS>,
<http://www.worldbank.org/eca/russian/data/>

² Манба: Ўзбекистон Республикаси президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари.

Замонавий иқтисодиётда хизматлар соҳасини жадал ривожлантирмасдан туриб, республикамиз иқтисодий тараққиётини тасаввур қилиш қийин. Бу борада, мамлакатимизда хизматлар соҳасининг тезкор ўсиш суръатларини таъминлаш, мазкур йўналишда тадбиркорликни янада қўллаб-қуватлаш ва аҳоли учун янги иш ўринларини яратиш мақсадида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 11 майдаги ПҚ-5113-сон “Хизматлар соҳасини жадал ривожлантириш чора – тадбирлари тўғрисида”ги қароридан ҳамда 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ва 2023-йил 11-сентябрдаги ПФ-158-сон “Ўзбекистон – 2030” стратегияси тўғрисидаги Фармонларида хизматлар соҳасининг мамлакатимиз иқтисодиётидаги улушини кўпайтириш, жойларда хизматлар соҳасидаги мавжуд имкониятларни тўлиқ ишга солиш, сифатли хизматлар турларини кенгайтириш ва ҳудудларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаларини ривожлантириш орқали хизмат кўрсатиш ҳажмини 2030 йилгача 3 бараварга ошириш, ўрта ва йирик шаҳарлар ҳамда аҳолиси 300 мингдан кўп бўлган туманларда замонавий бозор хизматларини ривожлантириш каби вазифаларни ҳал қилиш алоҳида таъкидланган [1,2,3].

Хизматлар соҳаси бу - корхоналар, ташкилотлар, шунингдек, жисмоний шахслар томонидан кўрсатиладиган турли хил хизмат турларини кўрсатишни ўз ичига олган умумлаштирувчи категориядир. Бу тижорат, профессионал ва истеъмол хизматларини кўрсатишга ихтисослашган мамлакатнинг иқтисодий секторидир.

МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ШАРХИ

Иқтисодиётнинг асосий тармоқларидан бири бўлган хизматлар соҳасининг ижтимоий-иқтисодий жиҳатлари билан боғлиқ назарий-услубий масалалар бўйича иқтисодиёт соҳасидаги хорижлик, Россиялик ва республикамиз олимларидан Л.С. Казинец[4], В.В. Леонтьев, К.Гатев, А.Салаи, Т.В. Рябушкин, О.Ю. Красильников[5], О.С. Сухаров, А.Расулов, Х.Д. Хужакулов[6], Н.Х. Рашитова, Ш.Х. Назаров, М.М. Мухаммадиев[7], А.И. Рўзиев[8] ва бошқалар илмий тадқиқотлар олиб боришган. Улар иқтисодиётнинг асосий тармоқларидан бири хизмат кўрсатиш соҳаларини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратганлар.

Қайд қилинган олимларнинг илмий ишларида хизматлар соҳаси ижтимоий-иқтисодий ва назарий жиҳатдан ўрганилган, аммо хизматлар кўрсатишнинг ривожланишига таъсир этувчи омилларнинг статистик таҳлилининг етарлича амалга оширилмаганлиги мақоланинг мақсади қилиб белгиланган.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Тадқиқот жараёнида таҳлил ва синтез ҳамда мутлақ, нисбий ва ўртача миқдорлардан фойдаланилиб, статистик кўрсаткичлар аниқланган. Мақолада хизматлар соҳасининг тутган ўрнини статистик баҳолашда динамика қаторларининг статистик таҳлили амалга оширилган.

НАТИЖА ВА МУҲОКАМА

Хизматлар инсоннинг қимматли вақтини ва ортиқча сарфлайдиган харажатларини тежаб, меҳнатнинг ижодий мазмунини бойитиш асносида аҳолининг ҳаётини манфаатларини рўёбга чиқаради.

Бугунги кунда мамлакатимиз олдида турган долзарб масалалардан бири хизматлар соҳаси самарадорлигини ошириш ҳисобланади. Шунга кўра, минтақаларни комплекс ривожлантириш бўйича ишлаб чиқилган Дастурлар бажарилишига қатъий ёндашишда хизматлар соҳаси ривожланишининг SWOT таҳлилини кўрсатиш жоиздир.

1 жадвал

Минтақаларда хизматлар соҳаси ривожланишининг SWOT таҳлили³

Кучли томонлари	Кучсиз томонлари
ЯИМ ва ЯҲМда хизматлар улушининг ўсишини юз бериши	Худудда замонавий хизмат турларини ривожлантириш бўйича кадрлар етишмаслиги
Давлат дастурлари асосида соҳани ривожлантириш	Худудда хизматларни экспорт қилишда инфратузилмалар етишмаслиги
Хизматларни экспорт қилиш бўйича шартномалар тузишда тезкор ахборотлар тизимининг мавжудлиги	
Имкониятлари	Хавф-хатар ёки таҳдидлари
Информацион ва таълим хизматларини янада такомиллаштириш имконияти	Ички ва ташқи хизматлар бозори иштирокчиларининг даромадлари пасайиши мумкинлиги
Туристик инфратузилмалар мавжудлиги ва туризм хизматларини ривожлантириш	Хизматлар соҳасига нисбатан бошқа тармоқ (саноат, аграр)лар ривожланиб, уларга капитал қўйилмаларнинг оқиб кетиши
Минтақавий бозорларга чиқиш имконияти	

Хизмат кўрсатиш соҳасида сифат кўрсаткичлари қатъий равишда ошиб, унга бўлган талабнинг ўсиб бориши соғлиқни сақлаш, савдо, умумий овқатланиш хизматлари янада ривожланишига, шунингдек, илгари мавжуд бўлмаган юқори технологияли хизматлар шаклланишига ва юзага чиқишига сабаб бўлди. Юқори сифатли турли-туман хизматлар мавжудлиги аҳолининг соғлиғига ва инсонлар кайфиятига ижобий таъсир кўрсатади, ишчиларнинг иш унумини, истеъмол харажатларини оширади, бўш вақт кўпайишига ва аҳолининг дам олишига имконият беради. Инсон фаолиятида жуда қулай, хўжалик ишлаб чиқариш жараёнига ижобий таъсир кўрсатаётган янги хизмат кўрсатиш тармоғи, яъни бугунги кунда зудликда маълумотлар билан таъмин этувчи Интернет, мобиль (уяли) телефонлар ва бошқа фан-техника ютуқларини қўллайдиган хизмат турлари ривожланиб бормоқда. Мазкур хизмат турларининг ривожланиши мамлакатимизнинг нафақат иқтисодий қудрати юксалишига, унинг интеллектуал салоҳияти ошишига ҳам хизмат қилади.

Аҳоли жон бошига тўғри келадиган хизматлар ҳажми аҳоли сони нисбатан кам бўлган Навоий ва Бухоро вилоятларида аҳоли зич жойлашган вилоятлар: Қашқадарё, Наманган ва Андижон вилоятларига қараганда юқоридир. Таҳлиллар шундан далолат бермоқдаки, саноати ривожланган худудлар Навоий ва Тошкент вилоятлари ҳамда Тошкент шаҳрида

³ Муаллифлар ишланмаси.

хизматлар соҳасининг аҳоли жон бошига ўртача кўрсаткичлари Хоразм, Наманган ва Сурхондарё вилоятларига нисбатан юқори эканлигини кўрсатмоқда (2-жадвал).

2-жадвал

Худудлар кесимида аҳоли жон бошига хизматлар ҳажми ва ўсиш суръати⁴

<u>Худудлар номи</u>	<u>2022 йил</u>		<u>2023 йил</u>	
	<u>ҳажми, минг сўм</u>	<u>ўсиш суръати, %</u>	<u>ҳажми, минг сўм</u>	<u>ўсиш суръати, %</u>
<u>Ўзбекистон Республикаси</u>	10 292,0	113,9	12 915,6	111,3
<u>Қорақалпоғистон Республикаси</u>	5 399,3	114,4	6 472,6	109,3
<u>Андижон</u>	5 414,7	110,6	6 489,0	109,0
<u>Бухоро</u>	7 951,2	113,9	9 543,6	109,2
<u>Жиззах</u>	5 568,7	113,3	6 958,3	110,4
<u>Қашқадарё</u>	4 634,6	111,4	5 542,6	108,6
<u>Навоний</u>	8 924,3	110,7	10 813,5	110,3
<u>Наманган</u>	4 956,8	113,1	5 878,7	108,7
<u>Самарқанд</u>	5 633,1	112,3	6 963,5	111,2
<u>Сурхондарё</u>	4 626,7	111,3	5 452,1	107,9
<u>Сирдарё</u>	5 654,4	108,5	6 737,0	108,7
<u>Тошкент</u>	8 737,2	110,0	10 565,3	108,8
<u>Фарғона</u>	5 622,5	112,4	6 616,9	108,2
<u>Хоразм</u>	5 399,2	113,2	6 710,9	112,5
<u>Тошкент ш.</u>	49 678,1	117,4	64 439,3	115,2

Кейинги йилларда йирик кохоналар томонидан кўрсатилаётган хизматлар ҳажмининг ўсиши кичик тадбиркорлик субъектлари улушининг пасайиши туфайли юз берган бўлсада, хизматлар соҳасида кичик тадбиркорлик сектори иқтисодиётнинг барқарор ўсишига, янги иш ўринларини яратишга, даромадларни оширишга ва аҳоли фаровонлигини таъминлашга ёрдам беради.

2023 йилнинг январь-декабрь ойларида хизматлар соҳасида кичик тадбиркорликнинг энг катта ҳажми Тошкент шаҳрида 73930,7 млрд. сўмни, энг кичик ҳажми эса Сирдарё вилоятида 3111,2 млрд. сўмни ташкил қилган.

Постиндустриал трансформация хизматлар соҳасини дунёнинг барча ривожланган ва бир қатор ривожланаётган мамлакатларда ЯИМ ҳажми бўйича етакчига айлантирди. Масалан, Россия ва Қозоғистонда хизматлар соҳасининг ЯИМдаги улуши 53 % дан ортиқни ташкил этган бўлса, Ўзбекистонда бу кўрсаткич 2023 йилнинг дастлабки якунига кўра 41,0 % ни ташкил этган.

XXI асрда хизматлар диверсификацияси дунё бўйлаб кенг тус олмоқда. Корхоналар талай хизматлар тўпламини таклиф этиш орқали ўзларининг рақобатбардошлигини оширишга

⁴ Манба: Статистика агентлиги маълумотлари асосида ҳисобланган

ёки хизматларни диверсификациялаш йўли билан эҳтимоли бор хатарларни сусайтиришга эришмоқдалар.

Республикамизда фаолият кўрсатаётган корхона ва ташкилотларнинг умумий сонидан хизматлар соҳасида фаолият юритаётган субъектлар сони 2024 йил 1 январь ҳолатига 70,7 фоизни, яъни 343059 бирликни ташкил этгани ҳолда, 2020 йилнинг мос даврига нисбатан ўсиш суръати 1,3 мартадан зиёдга тенг бўлган. Улар томонидан 2023 йилда яратилган хизматлар ҳажми жорий баҳоларда 470 286,5 млрд. сўмни, аҳоли жон бошига эса 12915,6 минг сўмни, хизматлар соҳасида кичик тадбиркорликнинг улуши 47,7 фоизга тенг бўлиб, 2018 йилга нисбатан хизматлар ҳажми таққослама баҳоларда 1,8 мартада зиёдга (376055,2:204133,2=1,842)ошганлигини кўришимиз мумкин (3-жадвал).

3-жадвал

Ўзбекистонда хизматлар соҳасининг асосий кўрсаткичлари динамикаси⁵

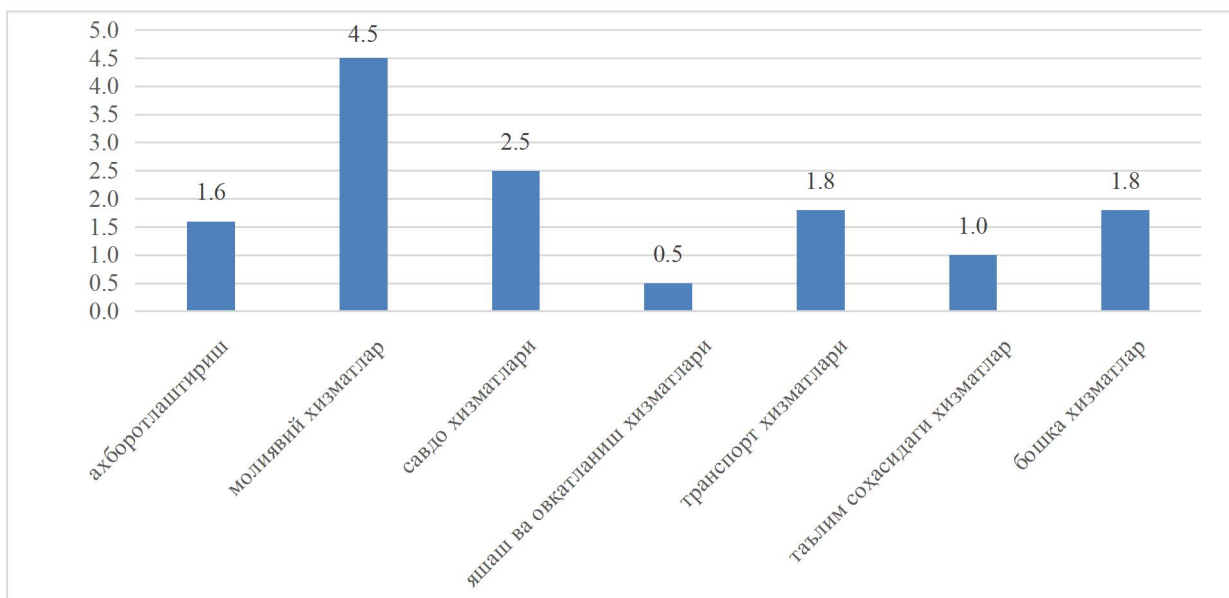
Йиллар	Кўрсатилган жами хизматлар ҳажми, млрд. сўм		Ўсиш суръати, %	Кичик тадбиркорлик хизматлари ҳажми, млрд.сўм		Ўсиш суръати, %	Жами хизматлар ҳажмида кичик тадбиркорликнинг улуши, %
	жорий баҳода	2021 йил баҳосида		жорий баҳода	2021 йил баҳосида		
2018	150889,8	204133,2	108,9	84398,0	114114,9	104,4	55,9
2019	193697,8	231050,2	113,2	103106,5	122901,7	107,7	53,2
2020	219978,5	237981,7	103,0	114052,7	123270,4	100,3	51,8
2021	284388,1	284388,1	119,5	147061,6	147061,6	119,3	51,7
2022	366891,0	330743,4	116,3	181245,0	163385,4	111,1	49,4
2023	470286,5	376055,2	113,7	224443,7	179397,2	109,8	47,7

2018-2023 йиллар мобайнида аҳоли жон бошига хизматлар ҳажми таққослама баҳоларда қарийб 1,7 мартага (1,842:1,105) ошган.

Бугунги кунда хизматлар соҳаси замонавий миллий иқтисодиётнинг энг муҳим тармоқларидан биридир. Ушбу тармоқ анъанавий фаолият билан чекланиб қолмайди, у жамият ҳаётида ўз иштирокини доимий равишда кенгайтириб боради, ижтимоий ишлаб чиқаришга интеграциялашган, шунингдек, иқтисодиётнинг деярли барча соҳалари билан ўзига хос алоқалар орқали боғланган. Кўрсатилган бозор хизматлари умумий ҳажмининг қўшимча ўсиш суръати 2023 йилда 13,7 фоизга тенг бўлиб, унга молиявий хизматлар 4,5 фоиз бандни, транспорт хизматлариники 1,8 фоиз бандни, савдо хизматлариники 2,5 фоиз бандни, алоқа ва ахборотлаштириш хизматлариники 1,6 фоиз бандни, таълим

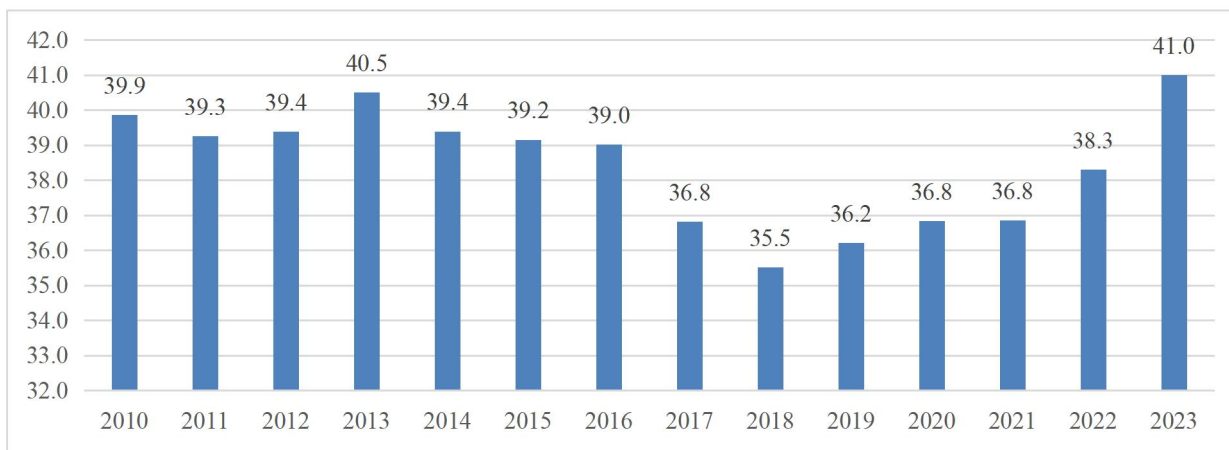
⁵ Манба: Статистика агентлиги маълумотлари асосида ҳисобланган

хизматлариники 1,0 фоиз бандни, бошқа хизматларники 1,8 фоиз бандни, шунингдек яшаш ва овқатланиш хизматлариники 0,5 фоиз бандни ташкил этган.

1-расм. 2023 йилда кўрсатилган бозор хизматлари умумий ҳажмининг ўсишида турлари бўйича хизматларнинг ҳиссаси, % да⁶

Хизматлар ҳажмининг ошиши бир қатор омиллар таъсири билан, жумладан, бозорда янги турдаги хизматлар, кредит карталари орқали тўловлар, Интернет-савдо, янги савдо-сотик марказлари, овқатланиш корхоналари, меҳмонхоналар очиш, таълим хизматларини кенгайтириш, дам олиш саноати хизматлари пайдо бўлиши билан изоҳланади.

2-расм. Хизматлар соҳасида яратилган қўшилган қийматнинг ЯИМдаги улуши⁷, % да

Мамлакатимизда хизматлар соҳасининг ривожланиш ҳолатини ифодаловчи энг муҳим агрегат кўрсаткич, соҳада яратилган қўшилган қиймат ҳисобланади. Таъкидлаш жоизки, 2022 йилда ЯИМнинг қўшимча ўсиш суръати 5,7 фоизни ташкил этган бўлса, хизматлар

⁶ Манба: Статистика агентлиги маълумотлари асосида ҳисобланган

⁷Манба: Статистика агентлиги маълумотлари асосида ҳисобланган.

соҳасининг таъсир даражаси бошқа тармоқларга қараганда энг юқори бўлиб, 57,8 фоизи ташкил этган.

4-жадвал

Иқтисодий фаолиятнинг асосий турлари бўйича хизматлар таркибидаги силжишлар⁸

<u>Хизмат турлари</u>	<u>2010</u>	<u>2012</u>	<u>2014</u>	<u>2016</u>	<u>2018</u>	<u>2020</u>	<u>2021</u>	<u>2022</u>	<u>2023</u>
<u>Хизматлар – жами, трлн.сўм</u>	27,1	44,4	68,0	97	150,9	220,0	284,2	357,5	470,3
шу жумладан, фонзда									
<u>ахборот ва алоқа соҳасидаги хизматлари</u>	7,7	7,3	6,7	6,5	6,8	6,3	6,2	6,4	6,9
<u>молия хизматлари</u>	9,7	9,5	9,9	10,2	14,1	20,8	21,0	22,5	22,6
<u>транспорт хизматлари</u>	38,8	37,2	35	31,5	29,3	24,4	23,7	22,7	23,1
<u>яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар</u>	1,1	1,0	1,1	3,1	3,1	2,5	2,9	3,2	3,9
<u>савдо хизматлари</u>	24,4	26,0	27,9	28,2	26,3	26,2	25,5	24,8	23,5
<u>кўчмас мулк билан боғлиқ хизматлар</u>	3	3,2	3,3	3,5	3,3	2,7	2,8	2,7	2,6
<u>таълим соҳасидаги хизматлар</u>	2,8	3,1	3,2	3,4	3,6	3,9	4,2	4,3	4,3
<u>соғлиқни сақлаш соҳасидаги хизматлар</u>	1,0	1,1	1,3	1,5	1,5	1,5	1,8	1,8	1,8
<u>ижара ва лизинг бўйича хизматлар</u>	2,0	2,0	2,2	2,3	2,2	1,9	1,9	1,8	1,6
<u>қомпютерлар, шахсий фойдаланиш буюмлари ва маиший товарларни таъмирлаш бўйича хизматлар</u>	2,3	2,1	2,0	2,3	1,7	1,5	1,6	1,6	1,5
<u>шахсий хизматлар</u>	2,8	2,8	3,0	3,0	2,5	2,3	2,4	2,4	2,3
<u>меъморчилик, муҳандислик изланишлари, техник синовлар ва таҳлил соҳасидаги хизматлар</u>	1,1	1,2	1,1	1,2	2,0	2,2	2,2	2,1	1,7
<u>бошқа хизматлар</u>	3,3	3,5	3,4	3,3	3,7	3,8	3,6	3,7	4,2

Худудлар ўртасида хизматлар ҳажмининг энг юқори ўсиш суръатлари 2023 йилда Тошкент шаҳри (118,7%) ҳамда Хоразм (114,6%), Самарқанд (113,7%) ва Жиззах вилоятларга тўғри келган бўлса, хизматлар соҳасини ривожлантиришда энг катта улушни Тошкент шаҳри (41,1%) ҳамда Тошкент (6,8%), Самарқанд (6,2%) ва Фарғона (5,7 %) вилоятлари ташкил этмоқда.

Кейинги йилларда алоқа ва ахборотлаштириш каби юқори технологияларга асосланган хизмат турларининг ривожланаётганлиги инсон фаолиятида жуда қулай бўлиб, ишлаб чиқариш жараёнига ижобий таъсир кўрсатмоқда. Бу эса нафақат мамлакатнинг иқтисодий қудрати юксалишига, балки унинг интеллектуал салоҳияти ошишига ҳам ижобий таъсир кўрсатади.

Алоқа ва ахборотлаштириш хизматлари ҳажмида телекоммуникация хизматлари (кабель ва мобиль алоқа хизматлари, Интернет, сунъий йўлдош алоқаси хизматлари ҳамда бошқалар) энг катта улушга эга.Транспорт хизматларининг асосий қисми юк ва йўловчилар ташиш бўйича хизматларга тўғри келади. Бу транспортнинг тезкорлиги ва

⁸ Манба: Статистика агентлиги маълумотлари асосида ҳисобланган.

ҳаво ҳамда темир йўллар билан солиштирганда хизматлар нархининг нисбатан арзонлиги билан изоҳланади.

Иқтисодий ўсишни юксалтирувчи, ҳаракатга бошловчи кучга айланган ахборот-коммуникация технологиялари йўналиши барча соҳаларнинг иқтисодий жараёнларини сезирлари даражада ўзгартириб, янги босқичга кўтармоқда. Шунингдек, ахборот технологияларининг ривожини — инсоннинг ақлий меҳнати, илм ва тафаккурининг меваси бўлган ахборот ҳамда маҳсулотларга асосланган янги турдаги иқтисодийнинг ташкил топиши учун ҳам замин яратмоқда.

Мамлакатимизда АКТ хизматлари секторида 2023 йилда кўрсатилган хизматлар ҳажми 30563,5 млрд. сўмни, шундан 1248,5 млрд. сўмлик хизматлар дастурий таъминот маҳсулотларига доир хизматлар улушига тўғри келган. Ҳозирда (2023й) АКТ соҳасининг Ўзбекистон ялпи ички маҳсулотидаги улуши қарийб 3,0 фоизни ташкил қилмоқда.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш соҳасини янада такомиллаштириш учун қуйидагиларга эътибор қаратиш зарур:

- хизматларнинг янги замонавий турларини ривожлантиришга кенг эътибор қаратиш, хизматлар турларини янада кенгайтириш;
- баъзи хизмат турларининг ҳисобга олинишини такомиллаштириш, бу ялпи ички маҳсулот таркибида хизматлар соҳасининг улуши ошишига олиб келади;
- хизматлар соҳаси бўйича малакали мутахассислар тайёрлашга эътиборни кучайтириш;
- хизматлар соҳасида янги иш ўринларни яратишни жадаллаштириш;
- хизматлар соҳасига янги инновацион технологияларни кенг жалб этиш;
- ҳозирги кундаги замонавий хизмат турлари ҳисобланадиган алоқа ва ахборотлаштириш, компьютерда дастурлаш хизматларининг жами хизматлар таркибидаги улушини оширишга эътибор қаратиш ва бошқалар.

Умуман олганда, хизматлар хилма-хилдир: аҳолига чакана савдо хизмати кўрсатиш, автомобилларни, маиший техникаларни таъмирлаш, йўловчиларни ва юкларни ташиш, таълим ва маслаҳат бериш, маиший хизматлар, тиббиёт хизматлари, пулларни сақлаш, қимматли қоғозлар ва кўчмас мулк билан операциялар, суғурта ва бошқа фаолият турлари.

Бозор муносабатлари жадаллашиши туфайли жамиятда янги хизматлар турлари пайдо бўлиб, ривожланмоқда. Уларга қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

- янги турдаги ишбилармонлик (касбий) хизматлари – кўчмас мулк билан савдо қилиш, вақтинчалик эркин пулларни жойлаштириш, ахборот, маркетинг ва реклама хизматлари, бухгалтерия баланси ва ҳисоботларни тузиш, электрон котиба;
- болаларни тарбиялаш ва ўқитиш бўйича хизматлар – тарбиячилар, хусусий боғчалар ва мактаблар;
- ҳайвонларни парваришлаш бўйича хизматлар – уларни даволаш, боқиш, сайр қилдириш ва вақтинча қараб туриш;
- жамиятда эҳтиёж мавжуд бўлган бошқа турдаги хизматлар.

Айни пайтда хизмат кўрсатиш соҳасининг ўсиш суръатлари, янги пайдо бўлган хизматлар турлари сони, бозор ҳамда истеъмолчилар эҳтиёжларига мослашиши, аввало, аҳоли турмуш фаровонлигини ҳар қачонгидан яхшилашда қўл келаяпти. Иккинчидан, жаҳон

иқтисодиётидаги ўзгаришлар Ўзбекистон иқтисодиётининг бошқа жабҳалари қатори хизматлар кўрсатиш соҳасини ҳам давр талабларига мослаштиришни тақозо этмоқда. Шу боис юртимизда бу масалага устувор вазифалардан бири сифатида жиддий эътибор қаратилмоқда.

Хизматлар соҳасини ривожлантириш дастурининг асосий вазифалари ва йўналишларини амалга ошириш жараёнида 2010-2023 йилларда бозор хизматлари ҳажми таққослама баҳоларда 5,1 марта ошди. Аҳоли жон бошига кўрсатилган хизматлар ҳажми мазкур даврда 4 мартага ўсди ва жорий баҳоларда 12,9 млн.сўмни ташкил этди.

Хизмат кўрсатиш таснифи хусусида фикр юритилганда, шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, хизматлар соҳасининг ривожланганлик даражасига кўра турли мамлакат ва минтақаларда хизматлар ва таснифлагичлар сон ҳамда таркиб жиҳатидан фарқ қилади. Агар ушбу назарий хулосадан келиб чиқадиган бўлсак, хизмат сифатиغا қуйидагича таъриф бериш мумкин: хизмат сифати деганда жамиятнинг (одамлар, корхоналар ва давлатнинг) хизматларга бўлган эҳтиёжини тўлалигича юқори савияда қондиришга қаратилган ва уларга кам харажатлар билан тегишли даражада моддий ва маънавий жиҳатдан наф келтирадиган нуқсонсиз хизматлар мажмуаси тушунилади.

Маълумки, хизматлар соҳаси ривожланишида кичик бизнеснинг ҳиссаси ортиши сервис ва хизматлар соҳаси тармоқлари ривожда муҳим омиллардан бирига айланди. Бу соҳада кичик корхоналар ва микрофирмалар учун кредитлаш ва имтиёзли солиққа тортиш бизнесни ривожлантириш ва хизматларни кенгайтириш учун рағбат бўлди.

Республикаимиз ҳудудларини ривожлантириш мақсадида молиявий хизматлар кўрсатишни янада кенгайтириш учун қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

- жаҳон тажрибасига асосан тадбиркорларга кўчар мулк гарови асосида кредитлашни йўлга қўйиш керак. Бу ҳудудларда кредитлаш ҳажмини оширади, активларни ҳаракатга келдиради. Чунки республикаимизда мавжуд кўчар мулкларнинг асосий қисми гаровга қўйилган;

- ҳудудларда уларнинг хусусиятини ҳисобга олган ҳолда янги молия институтларини, хусусан, микрокредит ташкилотлари, қишлоқ кредит кооперативлари, жамғарма қурилиш кассаларини очишни йўлга қўйиш лозим;

- республикаимиз ҳудудларида, айниқса, меҳнат ресурслари ортиқча ва аҳоли даромадлари даражаси паст бўлган қишлоқ ҳудудларида микромолиялаштириш ташкилотларини очишни рағбатлантириш, хусусан, солиқ имтиёзлари бериш, бинолар ажратиш, кредит линиялари очиш зарур. Улар эса, ўз навбатида, гаровсиз кредитлаш механизмининг кенг қўллаши мақсадга мувофиқдир, чунки аҳоли тадбиркорлик билан шуғулланиши учун кредит олишига таъминот мавжуд эмаслиги тўсқинлик қилмоқда;

- тадбиркорлик билан шуғулланмоқчи бўлган аҳоли банк ва бошқа молия институтларининг микрокредитларидан фойдаланишда жамғарилиб бориладиган пенсия тизимидаги маблағларидан кафолат сифатида фойдаланишга рухсат бериш лозим. Бу кўпчилик аҳолига тадбиркорликни бошлашлари учун кредит, айниқса, микрокредит олишда таъминот масаласини ижобий ҳал қилиш имконини беради.

“Хизматлар” тушунчаси кенг қамровли тушунчаларни ўз ичига олади. Умуман олганда, хизмат деганда, яққол моддий кўринишга эга бўлмаган турлича фаолият турлари тушунилади.

Хизматлар ва сервис соҳасини ривожлантиришнинг афзалликлари қуйидагиларда намоён бўлади:

• инсоннинг камол топиши, ривожланиши ва баркамоллигини таъминлашни рағбатлантирувчи соҳа;

- истеъмол бозорини замонавий хизмат турлари билан тўлдиради ва ҳажмини оширади;
- иқтисодий ривожлантиришга сезиларли таъсир кўрсатади;
- катта маблағ талаб этилмайди, ташкил этиш учун маҳаллий моддий ресурслардан кенг фойдаланиш имкониятлари бор;
- аҳолининг эҳтиёжи узлуксиз ўсиб боради;
- иқтисодий банд бўлган аҳоли сони ортади;
- аҳоли даромадларини оширади;
- истеъмол бозорини замонавий, сифатли хизматлар турлари билан тўлдиради;
- айниқса, қишлоқ жойларидаги аҳолига кўрсатилаётган хизматлар ва сервис соҳа тармоқлари кўпайиб, хизмат кўрсатиш даражасини ўстиради;
- иқтисодий ўсишни таъминлайди.

ХУЛОСА

Фикримизча, хизматлар кўрсатиш соҳасини ривожлантириш айниқса, қишлоқ жойларида кўрсатилаётган хизматларнинг турини кенгайтириш ҳамда сифатини яхшилаш учун қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- қишлоқ аҳоли пунктларида хизмат кўрсатиш корхоналарини ривожлантириш, биринчи навбатда коммунал-маиший, уй-жойларни таъмирлаш ва қуриш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш;
 - хизмат кўрсатиш соҳасида тадбиркорларнинг фаоллигини кучайтириш учун шарт-шароитлар яратиш, оилавий тадбиркорлик субъектларига касб-ҳунар билим юртлари ва олий таълим муассасалари битирувчилари орасидан ёшларни жалб этиш;
 - аҳоли ўртасида хизматларнинг талаб юқори бўлган янги, истиқболли консалтинг, банк, молия, суғурта, лизинг ва баҳолаш каби турларини жадал ривожлантириш;
 - ҳар бир ҳудуднинг хусусиятларидан келиб чиқиб, хизмат кўрсатиш соҳаларида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ҳиссасининг улуши ошиб боришига эришиш мақсадида шарт-шароитлар яратиш;
 - хизмат кўрсатиш соҳасини кенг ривожлантириш мақсадида мазкур соҳада ишлайдиган кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишга алоҳида эътибор қаратиш;
 - аёлларнинг иш билан бандлиги хизмат кўрсатиш соҳаларида ўсиб бораётганлигини ҳисобга олиб, уларнинг касбий фаолиятларини оилавий юмушлар, фарзандлар тарбияси билан бирга уйғун тарзда йўналтиришлари учун бандликнинг ностандарт турларидан фойдаланиш.
- муҳандислик-коммуникация, йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш, тармоқларда замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ҳисобига хизматлар соҳасини, таркибий ўзгартиришларни жадал ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш;
- рақобат муҳитини шакллантириш, кичик ва хусусий тадбиркорлик субъектларини ривожлантиришга қўмаклашиш;
- турли инновация хизматларини, янги алоқа воситаларини кенгайтириш;
- энг янги электрон, тўлов технологияларини жорий этган ҳолда молия хизматларини ривожлантириш;
- соғлиқни сақлаш соҳасида юқори технологияли хизматларни янада ривожлантириш;
- хизмат кўрсатиш жараёнида янги билимларга (илм-фанга) доимо талаб юқори бўлган, шу сабабли соҳани ривожлантириш учун инсон капиталини ошириш, аҳоли турмуш даражасини яхшилаш мақсадида сўнгги технологиялардан фойдаланиш;
- хизмат кўрсатиш соҳаларини ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқиш ва бу соҳада давлат сиёсатини олиб бориш имконини берувчи ишончли статистик

маълумотларга эҳтиёж бўлгани туфайли хизматлар соҳасини ифодаловчи кўрсаткичлар тизимини яратиш;

Юқорида таклиф этилган фикр ва мулоҳазаларни амалиётга татбиқ этилиши хизматлар соҳасини такомиллаштиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

ФОЙДАЛАНГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 11 майдаги ПҚ-5113-сон “Хизматлар соҳасини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори.// “Халқ сўзи”, 2021 йил 12 май.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-йил 28-январдаги ПФ-60-сон “2022-2026-йилларга моъжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони. www.lex.uz.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 11-сентябрдаги ПФ-158-сон “Ўзбекистон – 2030” стратегияси тўғрисидаги Фармони. www.lex.uz.
4. Казинец Л.С. Измерение структурных сдвигов в экономике.-М.: Экономика.1969. С.3
5. Красильников О.Ю. Структурные сдвиги в экономике. Саратов: Изд-во СГУ, 2001. 164 с.
6. Хужакулов Х.Д. Ўзбекистонда хизматлар соҳасининг ривожланиши ва таркибий ўзгаришларини статистик ўрганиш // “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали, 2017-йил декабр, 6-сон.
7. Мухаммедов М.М. ва бошқалар. Хизмат кўрсатиш ва туризмнинг назарий асослари. Монография.- Самарқанд, СамИСИ, 2016.
8. Хужакулов Х.Д, Рўзиев А. И. «Ўзбекистонда хизматлар соҳаси ривожланиши тенденцияларининг статистик таҳлили»// “Молия” илмий журнал, 2022-йил, 6-сон.